

TERENTII
HEAUTON TIMORUMENOS.

C. Sulpitii Apollinaris Periocha
in Heauton Timorumenon.

In militiam proficisci gnatum Cliniam,
Amantem Antiphilam, compulit durus pater:
Animique sese angebat, facti poenitens.
Mox, ut reversus est, clam patrem divoritur
Ad Clitiphonem. is amabat scortum Bacchidem.
Cum accesseret cupitam Antiphilam Clinia:
Ut ejus Bacchis venit amica, ac servolae
Habitum gerens Antiphila. Factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho. hic technis Syri
Decem minas meretriculae aufert a senec.
Antiphila Clitiphonis reperitur soror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

GRAECA EST MENANDRU. ACTA LUDIS MEGALENSIB. L. CORNELIO LENTULO L. VALERIO FLACCO AEDILIB. CURULIB. EGIT AMBIVIUS TURPIO. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI. ACTA PRIMUM TIBIIS IMPARIBUS. DEINDE DUABUS DEXTRIS. ACTA ST III. M. IUVENTIO TI. SEMPRONIO COSS.

Fabulae interlocutores.

CHREMES, senex, vicinus Menedemi.

MENEDEMUS, senex *ἑαυτὸν τιμωρούμενος* i. e. ipse se puniens.

CLITIPHO, adulescens, filius Chremetis, Bacchidem amans.

CLINIA, Menedemi filius, Antiphilam amans.

SYRUS, servus Chremetis.

DROMO, servus Menedemi.

BACCHIS, meretrix a Clitiphone amata.

ANTIPHILA, amata Cliniae, Chremetis filia.

SOSTRATA, Chremetis uxor.

NUTRIX.

PHRYGIA, ancilla Bacchidis.

PROLOGUS.

Ne cui sit vestrum mirum, cur partis seni
 Poéta dederit, quæ sunt adulescèntium:
 Id primum dicam; deinde quod veni éloquar.
 Ex íntegra Graeca íntegram comoédiam
 Hodie sum acturus, Heauton timorúmenon: 5
 Simpléx quæ ex arguménto facta est dúplici.
 Novam ésse ostendi, et quæ esset: nunc, qui scripserit,
 Et cúja Graeca sit, ni partem máxumam
 Existimarem scíre vestrum, id dicerem.
 Nunc, quámobrem has partis didicerim, paucis dabo. 10
 Orátorem esse vóluit me, non prólogum:
 Vostrúm iudicium fecit: me actorém dedit:
 Sed hic áctor tantum póterit a facúndia,
 Quantum ille potuit cógitare cómmode,
 Qui orátionem hanc scripsit, quam dictúrus sum. 15
 Nam quód rumores distulerunt málevoli,
 Multás contaminásse Graecas, dúm facit
 Paucás Latinas: id esse factum hic nón negat,
 Neque sé pigere, et deinde factum iri autumat.
 Habét bonorum exémplum: quo exempló sibi 20
 Licére id facere, quód illi fecerúnt, putat.
 Tum quód malevolus vétus poeta dicitat,
 Repénte ad studium se ápplicasse hunc músicum,
 Amicúm ingenio frétum, haut naturá sua:
 Arbitrium vestrum, véstra existumátio 25
 Valébit. quare omnis vos oratós volo,
 Ne plús iniquúm póssit, quam acquúm orátio.
 Facite, aéquí sitis: dáte crescendi cópiam,
 Novárum qui spectándi faciunt cópiam
 Sine vitíis; ne ille pró se dictum existumet. 30
 Qui núper fecit, sérvó currenti in via
 Decéssé populum, cúr in sanos saéviat?
 De illus peccatis plúra dicet, cúm dabit
 Aliás novas; nisi finem maledictís facit.
 Adéste aequo animo: dáte potestátém mihi, 35
 Statáriam agere ut liceat per siléntium;

Ne sémper servos currens, irátus senex,
 Edax parasitus, sycophanta autem inpendens,
 Avárus leno, adsidue agendi sint mihi
 Clamóre summo, cúm labore máxumo. 40
 Mea caúsa causam hanc jústam esse animum indúcite,
 Ut áliqua pars labóris minuatur mihi.
 Nam núnc novas qui scribunt, nil parcunt seni:
 Si quae laboriósá est, ad me cúrritur:
 Si lénis est, ad álium defertur gregem. 45
 In hác est pura orátio. experimini,
 In utrámque partem ingénium quid possit meum.
 Si númquam avare pretium statui arti meae,
 Et eum esse quaestum in ánimu induxi máximum,
 Quam máxime servire vóstris cómmodis: 50
 Exémplum statuite in me, ut adulescéntuli
 Vobis placere studeant potius, quam sibi.

ACTUS I. SCENA I.

CHREMES. MENEDEMUS, senes.

Quamquam haec inter nos núper notitia ádmodum 'st,
 Inde ádeo quod agrum in próxumo hic mercátus es:
 Nec rei fere sane ámplius quicquam fuit:
 Tamén vel virtus túa me, vel vicinitas, 5
 Quod ego in propinqua parte amicitiae puto, 5
 Facit, ut te audacter moneam et familiariter;
 Quod mihi videre praeter aetatem tuam
 Facere, et praeter quam res te adhortatur tua.
 Nam pro deum atque hominum fidem, quid vis tibi?
 Quid quaeris? annos sexaginta natus es, 10
 Aut plus, ut conjicio. agrum in his regionibus
 Meliorem neque preti majoris nemo habet;
 Servos non pluris: proinde quasi nemo siet,
 Ita tute adtente illorum officia fungere.
 Numquam tam mane egrédior, neque tam vesperi 15
 Domum revortor, quin te in fundo conspicer
 Fodere, aut arare, aut aliquid facere denique.
 Nullum remittis tempus; neque te respicias.
 Haec non voluptati tibi esse, satis certo scio.
 „At enim me, quantum hic operis fiat, poenitet.“ 20
 Quod in opere faciundo operae consumis tuae,
 Si sumas in illis exercendis, plus agas.
 Me. Chremé, tantumne ab re tua 'st off tibi,
 Aliena ut cures; ea quae nihil ad te adtinent?
 C. Homó sum: humani nihil a me alienum puto. 25

- Vel mé monere hoc, vél percontari puta:
 Rectum 'st? ego ut faciam. non est? te ut deterrcam.
ME. Mihi sic est usus: tibi ut opus factó 'st, face.
CH. An cuiquam est usus hómini, se ut cruciét? *M.* mihi.
CH. Si quid laboris, nóllem: set quid istuc mali est? 30
 Quaeso, quid de te tantum meruisti? *M.* otei.
CH. Ne lácruma: atque istuc, quicquid est, fac me út sciam.
 Ne réctice: ne verére: crede inquam mihi.
 Aut cónsolando aut cónsilio aut re júvero.
ME. Scire hóc vis? *CH.* hac quidem caúsa, qua dixi tibi. 35
ME. Dicétur. *CH.* at istos rástros interea tamen
 Adpóne, ne labóra. *M.* minime. *CH.* quam rem agís?
ME. Sine mé, vacivom témpus ne quod dém mihi
 Labóris. *CH.* non sinam, inquam. *M.* ah, non aequóm facis.
CH. Hui, tám gravis hos quaeso? *M.* sic meritum 'st meum. 40
CH. Nunc lóquere. *M.* filium únicum adulescéntulum
 Habeo, ah, quid dixi? habére me? immo habui, Chreme:
 Nunc hábeam neene incértum 'st. *CH.* quid ita istuc? *M.* scies.
 Est é Corintho hic ádvena anus paupércula:
 Ejus filiam ille amare coepit virginem, 45
 Própe jam út pro uxore habéret: haec clam me ómnia.
 Ubi rém rescivi; coépi non humanitus,
 Neque ut ánimum decuit ágrotum adulescéntuli,
 Tractáre, set vi et viá pervolgatá patrum:
 Cotidie accusábam: hem tibi haec diútius 50
 Licére speras fácere me vivó patre,
 Amícam ut habeas própe jam in uxoris loco?
 Errás, si id credis, ét me ignoras, Clínia.
 Ego té meum esse dici tantispér volo,
 Dum quód te dignum 'st, fácies: set si id nón facis, 55
 Ego, quód me in te sit fácere dignum, invénero.
 Nulla ádeo ex re istuc fit, nisi nimio ex ótio.
 Ego istuc aetatis nón amóri operám dabam,
 Set in A'siam hinc abii própter pauperiem, átque ibi
 Simúl rem et gloriám armis belli répperi. 60
 Postrémo adeo res réliit, adulescéntulus
 Saepe eadem et graviter áudiendo victus est:
 Putávit, me et actáte et benevoléntia
 Plus scire et providére, quam se ipsúm sibi:
 In A'siam ad regem militatum abii, Chreme. 65
CH. Quid ais? *M.* clam me est profécus: mensis trís abest,
CH. Ambo áccusandi: etsi illud inceptum tamen
 Animi ést pudentis signum et non instrénuí.
ME. Ubi cómperi ex iis, qui fuere ei cónscii,
 Domú: revortor maéstus, atque animó fere 70

Conturbato, atque incerto prae aegritudine.
 Adsidio: adcurrunt servi: soccos detrahunt:
 Video alios festinare, lectos sternere,
 Cenam apparare: pro se quisque sedulo
 Faciebant, quo illam mihi lenirent miseriam. 75
 Ubi video, haec coepi cogitare: hem, tot mea
 Solius solliciti sint causa, ut me unum expleant?
 Ancillae tot me vestiant? sumptus domi
 Tantos ego solus faciam, qui gnatum unicum,
 Quem pariter uti his decuit aut etiam amplius, 80
 Quod illa aetas magis ad haec utenda idonea est,
 Eum ego hinc ejeci miserum injustitia mea?
 Malo quidem me dignum quovis deputem,
 Si id faciam. nam usque dum ille vitam illam colet
 Inopem, carens patria ob meas injurias, 85
 Interea usque illi de me supplicium dabo,
 Laborans, parcens, quaerens, illi serviens.
 Ita facio prorsus: nil relinquo in aedibus,
 Nec vas, nec vestimentum: conrasi omnia, 90
 Ancillas, servos, nisi eos, qui opere rustico
 Faciundo facile sumptum exsercuerint suum,
 Omnis produxi ac vendidi, inscripsi ilico
 Aedis mercede, quasi talenta ad quindecim
 Coegi: agrum hunc mercatus sum: hic me exerceo. 95
 Decrevi, tantisper me minus injuriae,
 Chremé, meo gnato facere, dum suam miser:
 Nec fas esse, ulla me voluptate hic frui,
 Nisi ubi ille huc salvos redierit meus particeps.
Ch. Ingénio te esse in liberos leni puto, 100
 Et illum obsequentem, si quis recte aut commode
 Tractaret. verum neque illum tu satis noveras,
 Nec te ille; hoc quod sit, ubi non vere vivitur.
 Tu illum, numquam ostendisti, quanti penderes,
 Nec tibi ille 'st credere ausus, quae est aequom patri. 105
 Quod si esset factum, haec numquam evenissent tibi.
Me. Ita res est, fateor: peccatum a me maximum 'st.
Ch. Menedeme, at porro recte spero, et illum tibi
 Salvom adfuturum esse hic confido propediem.
Me. Utinam ita di faxint. *Ch.* facient. nunc si est commodum,
 Dionysia hic sunt hodie: aput me sis volo. 110
Me. Non possum. *Ch.* cur non? quaeso tandem aliquantulum
 Tibi parce: idem absens facere te hoc volt filius.
Me. Non convenit, qui illum ad laborem impellerim,
 Nunc me ipsum fugere. *Ch.* sicine est sententia?
Me. Sic. *Ch.* bene vale. *M.* et tu. *Ch.* lacrimas excussit mihi, 115

Miserétque me ejus: sét ut dici témpus est,
 Tempús 'st, monere me hunc vicinum Phániam,
 Ad cénam ut veniat: ibo, visam sí domi est.
 Nihil ópus fuit monitóre: jam dudúm domi
 Praesto áput me esse ajunt: égomet convivás moror. 120
 Ibo ádeo hinc intro. sét quid crepuerúnt fores
 Hinc á me? quisnam egréditur? huc concéssero.

ACTUS I. SCENA II.

CLITIPHO adolescens. CHREMES.

Nihil adhuc est, quód vereare, Clínia: haut quaquam étiam
 cessant:

E't illam simúl cum nuntio tibi ádfuturam hodié scio.

Próin tu sollicitúdinem istam fálсам, quae te excrúciat, mittas.

CH. Quicum loquitur filius?

CL. Páter adest, quem vólui: adibo. páter, opportune ádvenis. 5

CH. Quid id est? CL. hunc Menedémum nostin', nóstrum vicinúm? CH. probe.

CL. Huic filium scis ésse? CH. audivi esse: in Asia. CL. non ést, pater:

Aput nós est. CH. quid ais? CL. ádvenientem, e návi egredientem, ilico

Abdúxi ad cenam: nám mihi cum eo jam inde usque a puéritia

Fuit sémprem familiáritas. CH. voluptátem magnam nuntias. 10

Quam véllem Menedémum invitatum, ut nóbiscum esset ámplius:

Ut hánc laetitiam nec opinanti primus objicerem ei domi.

A'tque etiam nunc témpus est. CL. cave fáxis; non opus ést, pater.

CH. Quaprópter? CL. quia enim incértum 'st etiam, quid se faciat. módo venit.

Timet ómnia, patris íram, et animum amicae se erga ut sit suae. 15

Eam misere amat: próptér eam haec turba atque ábitio evenit. CH. scio.

CL. Nunc sérvolum ad eam in úrbem misit, ét ego nostrum uná Syrum.

CH. Quid nárrat? CL. quid ille? miserum se esse. CH. miserum? quem minus crédere 'st?

Quid reliquí 'st, quin hábeat, quae quidem in hómine dicuntur bona?

Paréntis, patriam incólumem, amicos, génus, cognatos, diúitias: 20

Atque haec perinde súnt ut illius ánimus, qui ea póssidet:

Qui uti scit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.

Cl. Immo ille fuit senex importunus semper; et nunc nil magis Vereor, quam ne quid in illum iratus plus satis faxit, pater.

Ch. Illene? set repprimam me; nam in metu esse hunc, illi est utile. 25

Cl. Quid tute tecum? *Ch.* dicam. ut ut erat, mansum tamen oportuit.

Fortasse aliquantum iniquior erat praeter ejus lubidinem:

Pateretur: nam quem ferret, si parentem non ferrét suum?

Huncine erat aequom ex illius more, an illum ex hujus vivere?

Et quod illum insimulant durum, id non est. nam parentum injuriae 30

Unusmodi sunt ferme; paulo qui est homo tolerabilis,

Scortari crebro nolunt; nolunt crebro convivari:

Praebent exigue sumptum: atque haec sunt tamen ad virtutem omnia.

Verum animus ubi semel se cupiditate devinxit mala,

Necesse est, Clitiphó, consilia consequi consimilia. hoc 35

Scitum 'st, periculum ex aliis facere, tibi quid ex usu siet.

Cl. Ita credo. *Ch.* ego ibo hinc intro, ut videam, nobis cenae quid siet.

Tu, ut tempus est dici, vide sis, ne quo hinc abeas longius.

ACTUS I. SCENA III.

CLITIPHO.

Quam iniqui sunt patres in omnis adolescentis iudices!

Qui aequom esse censent, nos jam a pueris ilico nasci senes;
Neque illarum adfines esse rerum, quas fert adulescentia.

Ex sua libidine moderantur, nunc quae est, non quae olim fuit.

Mihi si umquam filius erit, ne ille facili me utetur patre: 5

Nam et cognoscendi et ignoscendi dabitur peccati locus:

Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam.

Perii: is mi, ubi adbibit plus paulo, sua quae narrat facinora?

Nunc ait: periculum ex aliis facito, tibi quid ex usu siet.

Astutus: ne ille haut scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam. 10

Magis nunc me amicae dicta stimulant: „Da mihi, atque adfer mihi:“

Cui quod respondeam nil habeo: neque me quisquam est miserior.

Nam hic Clinia, etsi is quoque suarum rerum sat agit, tamen
Habet bene et pudice eductam, ignaram artis meretriciae.

Mea 'st potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis. 15

Tum quód dem ei, recte 'st: nám nihil esse mihi religio 'st
dicere.

Hoc égo mali non pridem inveni: néque etiamdum scit pater.

ACTUS II. SCENA I.

CLINIA. CLITIPHO.

Si mihi secundae rés de amore méo essent, jam dudúm, scio,
Venisset: set vereór, ne mulier me ábsente hic corrúpta sit.
Concúrrunt multa, opñionem hanc quae mihi animo exaúgeant:
Occásio, locus, aétas, mater, cuius sub imperió 'st, mala:
Cui nil jam praeter prétium dulce 'st. *CLIT.* Clinia. *CLIN.* ei
miseró mihi. 5

CLIT. Etiám caves, ne vídeat forte hic te á patre aliquis éxiens?
CLIN. Faciám: set nescio quid profecto mi ánimus praesagit
mali.

CLIT. Pergin' istuc prius dijúdicare, quám scias, quid rei siet?
CLIN. Si nil mali esset, jam híc adesset. *CLIT.* jam áderit.
CLIN. quando istuc jam erit?

CLIT. Non cógitas, hinc lóngule esse? et nósti mores múlie-
rum: 10

Dum móliuntur, dúm comuntur, ánnus est. *CLIN.* o Clítipho,
Timeó. *CLIT.* respira: eccúm Dromonem cúm Syro una: ad-
súnt tibi.

ACTUS II. SCENA II.

SYRUS, DROMO, servi. CLINIA. CLITIPHO.

SY. Ain' tu? *DR.* sic est: vérum interea, dúm sermones caédimus,
Íllae sunt relictæ. *CLIT.* mulier tibi adest; audiu', Clinia?

CLIN. E'go vero audió nunc demum et vivo et valeo, Clítipho.

SY. Mínime mirum: adeo impeditæ súnt: ancillarúm gregem
Dúcunt secum. *CLIN.* périi, unde illi súnt ancillæ? *CLIT.* mén'
rogas? 5

SY. Nón oportuit relictas: pórtant quid rerum! *CLIN.* ei mihi.
SY. Aúrum, vestem: et vésperascit, ét non noverúnt viam.

Fáctum a nobis stúlte est, abi dum tú, Dromo, illis óbviám:
Próperere: quid stas? *CLIN.* vaé misero mi, quánta de spe decédi.

CLIT. Quí istuc? quae res té sollicitat autem? *CLIN.* rogitas,
quíd siet? 10

Víden' tu? ancillas, aúrum, vestem, quám ego cum una an-
cillula

Híc reliqui, unde ésse censes? *CLIT.* váh, nunc demum in-
téllego.

SY. Dí boni, quid túrbæ 'st? aedes nóstræ vix capiént, scio.

Quid comedent? quid ebibent? quid sene erit nostro miserius?
Sét video, eccos, quos volebam. *CLIN.* o Iúppiter, ubinam
est fides? 15

Dum ego própter te errans pátria careo démens, tu interea loci
Conlócupletasti, Antíphila, te, et me ia his deseruísti malis;
Proptér quam in summa infámia sum, et meó patri minus sum
óbsequens.

Cujus núnc pudet me et miseret, qui harum móres cantabát
mihí,

Monuisse frustra, néque eum potuisse úmquam ab hac me ex-
péllere: 20

Quod támen nunc faciam: túm, cum gratum mi ésse potuit,
nólui.

Nemo ést miserior me. *Sy.* híc de nostris vèrbis errat vídelicet,
Quae híc súmus locuti. *Clinia,* aliter túum amorem, atque
est, áccipis:

Nam et víta 'st eadem, et ánimus te erga ídem ac fuit;
Quantum ex ipsa re cónjecturam fécinus. 25

CLIN. Quid est óbsecro? nam mihí nunc nil rerum ómnium 'st,
Quod málim, quam me hoc fálso suspicárier.

Sy. Hoc primum, ut ne quid huius rerum ignorés: anus,
Quae ést dicta mater ésse ei antehac, nón fuit: 30

Ea óbiit mortem: ex ipsa in ítere hoc, álterae
Dum nárrat, forte audivi. *CLIT.* quanam 'st áltera?

Sy. Mane: hóc, quod coepi, primum enarrem, *Clitípho:*
Post ístuc veniam. *CLIT.* própera. *Sy.* jam primum ónnium,

Ubi véntum ad aedis ést, Dromo pulat fores:
Anus quaedam prodit: haéc ubi aperit óstium, 35

Contínuo hic se conjécit intro, ego cónsequor:
Anus fóribus obdit péssulum, ad lanám redit.

Hic scíri potuit, aut nusquam alibi, *Clinia,*
Quo stúdio vítam suám te absente exégerit; 40

Ubi de ínprovíso est ínterventum múlieri:
Nam ea túm res dedit existumandi cópiam

Cotídianae vítae consuetúdinem;
Quae, cuiusque ingenium ut sít, declarat máxume.

Texéntem telam stúdiosè ipsam offéndimus;
Mediócriter vestítam veste lúgubri, 45

Ejus ánnis causa, opinor, quae erat mórtua,
Sine aúro: tum ornatam, íta uti quae ornantúr sibi;

Nullá malam re esse exólitam múliebri:
Capillus sparsus, prólixus, circúm caput

Rejéctus neclegénter, pax. *CLIN.* *Sy*re mi, óbsecro, 50
Ne me in laetítiam frástra conjiciás. *Sy.* anus

Subtémén nebat: praeterea una ancillula

Erat; éa texebat úna, pannis óbsita,
 Neclécta, iumunda inlúvie. *CLIT.* si haec sunt, Clínia,
 Vera, ita uti credo, quis te est fortunátior? 55
 Scin' hánc, quam dicit sórdidatam et sórdidam?
 Magnum hóc quoque signum 'st, dóminam esse extra nóxiam,
 Cum ejús tam neclegúntur internúntii.
 Nam disciplina est íisdem, munerárier
 Ancillas primum, ad dóminas qui adfectánt viam. 60
CLIN. Perge, óbsecro te, et cáve, ne falsam grátiam
 Studeás inire. quid aít, ubi me nóminas?
Sy. Ubi dicimus rediisse te, et rogáre, uti
 Veníret ad te, mülter telam désinit
 Contínuo, et lacrumis óppet os totúm sibi: 65
 Ut fáciie scias, desiderio id fieri tuo.
CLIN. Prae gáudio, ita me dí ament, ubi sim néscio:
 Ita tímui. *CLIT.* at ego nil ésse scibam, Clínia.
 Agedúm vicissim, Síyre, dic, quae illa 'st áltera.
Sy. Addúcimur tuam Báčchidem. *CLIT.* hem, quid? Báčchi-
 dem? 70
 E'ho, sceleste, quó illam ducis? *Sy.* quó ego illam? ad nos
 scíflicet.
CLIT. A'd patrem? *Sy.* ad eum ipsum. *CLIT.* o hominis
 ínpudentem audáciam. *Sy.* heus tu,
 Nón fit sine periclo facinus mágnum et commemorábile.
CLIT. Hóc vide: in mea víta tu tibi laudem is quaesítum,
 scelus?
 U'bi si paululúm modo quid te fúgerit, ego périerim. 75
 Quid illa facias? *Sy.* át enim. *CLIT.* quid enim? *Sy.* si si-
 nis, dicó. *CLIN.* sine.
CLIT. Síno. *Sy.* ita res est haec nunc, quasi cum — *CLIT.*
 quas, malum, ambagés mihi
 Nárrare occipit? *CLIN.* Syre, verum hic dicit: mitte. ad rém
 redi.
Sy. E'nimvero reticére nequeo: múltimodis injúrius 's,
 Clítipho, neque férrí potis es. *CLIN.* aúdiundum hercle ést,
 tace. 80
Sy. Vís amare: vís potiri: vís quod des illi, éffici:
 Túm esse in potiundó periculum nón vis: haut stulté sapís:
 Siquidem id sapere 'st, velle te id, quod nón potest, contíngere.
 Aut haec cum illis súnť habenda, aut illa cum his mitténda súnť.
 Hárum duarum cónditionum nunc utram malís, vide: 85
 E'tsi consilium hóc, quod cepi, réctum esse et tutúm scio.
 Nam áput patrem tua amíca tecum sine metu ut sit, cópia 'st:
 Túm quod illi argentum és pollicítus, eádem hac inveniám via:
 Quód ut efficerem, orándo surdas jam aúris reddiderás mihi.

Quid aliud tibi vis? *CLIT.* siquidem hoc fiet. *SY.* siquidem, experiundó scies. 90

CLIT. Áge age, cedo istuc tuum consilium: quid id est? *SY.* adsimulábitur,

Tuam amicam hujus esse. *CLIT.* pulchre: cedo quid hic faciet sua? A'n ea quoque dicetur hujus, si una haec dedecori est parum?

SY. Immo ad tuam matrem deducetur. *CLIT.* quid eo? *SY.* longum 'st, Clitípho,

Si tibi narrem, quamobrem id faciam: vera causa est. *CLIT.* fabulae: 95

Nil satis firmi video, quamobrem accipere hunc mi expediát metum. *SY.* Máne, habeo aliud, si iste est metus, quod ámbo consistéamini

Sine periclo esse. *CLIT.* huiusmodi obsecro áliquid reperi. *SY.* máxume:

Ibo óbviám huic; dicam, ut revortatúr domum. *CLIT.* hem, Quid dixti? *SY.* ademptum tibi jam faxo omném metum: 100

In aúrem utramvis ótiose ut dórmias.

CLIT. Quid ágo nunc? *CLIN.* tunc? quod boni — *CLIT.* Syre, dic modo

Verum. *SY.* áge modo: hodie séro ac nequicquám voles.

CLIN. Di dánt, fruare, dúm licet: nam néscias —

CLIT. Syre, inquam. *SY.* perge pórró, tamen istuc ago. 105

CLIN. Eius sit potestas pósthac an numquám tibi.

CLIT. Verum hércle istuc est: Syre, Syre, inquam, heus, heús, Syre.

SY. Concáluit: quid vis? *CLIT.* rédi, redi. *SY.* adsum, dic, quid est?

Jam hoc quoque negabis tibi placere. *CLIT.* immó, Syre, Et mé et meum amorem et fámam permittó tibi. 110

Tu es júdex, ne quid áccusandus sis, vide.

SY. Ridículum est, te istuc me ádmonere, Clitípho:

Quasi ístic mea res minor agatur, quam tua.

Hic sí quid nobis fórte adversi evénerit,

Tibi erúnt parata vérba: huic homini vérbera. 115

Quaprópter haec res ne útiqum neglectu est mihi:

Set ístunc exora, ut suam esse adsimulet. *CLIN.* scilicet

Factórum me esse, in cúm res rediit jám locum,

Ut sit necessum. *CLIT.* mérito te amo, Clinia.

CLIN. Verum illa ne quid titubet. *SY.* perdoctá 'st probe. 120

CLIT. At hóc demiror, qui tam facile pótucriis

Persuádere illi, quae solet quos spérnere.

SY. In témpore ad eam véni, quod rerum ómnium 'st

Primúm: nam miserum quéndam offendi ibi militem

Eius nóctem orantem: haec ártē tractabát virum, 125

Ut illius ánimum cúpidum inopia incénderet:

Eadémque ut esset áput te hoc quam gratíssimum.

Set heús tu, vide sis, né quid imprudéns ruas.

Patrém novisti, ad háas res quam sit pérspicax:

Ego te áutem novi, quam ésse soleas ípotens:

130

Invérsa verba, evérsas cervicés tuas,

Gemitús, screatus, tússis, risus ábstine.

CLIT. Laudábis. *Sy.* vide sis. *CLIT.* tútemet mirábere.

Sy. Set quáam cito sunt cónsecutae múlieres?

CLIT. Ubi súnť? cur retínes? *Sy.* jám nunc haec non ést tua. 135

CLIT. Scio, áput patrem: at nunc ínterim. *Sy.* nihiló magis.

CLIT. Sine. *Sy.* nón sinam, inquam. *CLIT.* quaéso paulispér.

Sy. veto.

CLIT. Saltém salutare. *Sy.* ábeas si sapiás. *CLIT.* eo.

Quid ístic? *Sy.* manebít. *CLIT.* o hóminem felicem. *Sy.* ámbula.

ACTUS. II. SCENA III.

BACCHIS. ANTIPHILA. CLINIA. SYRUS.

BA. E' depol te, mea Antiphila, laudo et fórtunatam júdico,

I'd cum studuisti, ísti formae ut móres consimilés forent.

Mínimeque, ita me dí ament, miror, sí te sibi quisque expetít.

Nám mihi, quale ingénium haberes, fúit indicio orátio.

E't cum egomet nunc mécum in animo vítam tuam considero, 5

O'mniumque adéó vostrarum, vólguis quae ab se ségregant;

E't vos esse istíusmodi, et nos nón esse, haut mirábile 'st:

Nam expédit bonis esse vobis; nós, quibuscum ést res, nón sinunt:

Quippe forma impúlsi nostra nós amatorés colunt:

Haéc ubi inmutáta ést, illi súum animum alio cónferunt; 10

Nisi prospectum intérea a nobis ést, desertae vívimus.

Vóbis cum uno sémel ubi aetatem ágere decretúm 'st viro;

Cuius mos maxumé 'st consimilis vóstrum, hi se ad vos ádpliant.

Hóc beneficio utrique ab utrisque véro devincimini;

U't numquam ulla amóri vestro incidere possit cálamitas. 15

AN. Nescio alias: mé quidem semper scio fecisse sédulo,

U't ex illius cómmodo meum cómpararem cómmodum. *CL.* ah.

Ergó, mea Antiphila, tú nunc sola réducem me in patriám facis:

Nam dum ábs te ábsum, omnes mihi labores fuére, quos cepi, leves,

Praetérquam tui caréndum quod erat. *Sy.* crédo. *CL.* Syre,

vix súffero. 20

Hocíne me miserum nón licere meó modo ingeniúm frui?

Sy. Immo, út patrem tuum vídi esse habitum, díu etiám durás dabit.

BA. Quisnam híc adulescens ést, qui intuitur nós? *A.* ah, re-

tíne me, óbsecro.

BA. Amábo quid tibi ést? *A.* disperii, périi misera. *B.* quid stupes,

Antíphila? *A.* videon' Clíniam, an non? *B.* quem vides? *CL.*
salve ánime mi. 25

AN. O, mi éxspectate Clínia, salve. *CL.* út vales?

AN. Salvum ádvenisse gaúdeo. *CL.* tencéne te,

Antíphila, maxume ánimo exoptatám meo?

SY. Ite íntro: nam vos jámdudum exspectát senex.

ACTUS III. SCENA I.

CHREMES. MENEDEMUS.

CH. Luciscit hoc jam. céssó pultare óstium

Vicini? primum ex me út sciat, sibi filium

Rediisse: etsi adulescéntem hoc nolle intélego.

Verúm cum videam, míserum hunc tam ex cruciárior

Ejus ábitu, celem tam ínsperatum gaúdium; 5

Cum illi pericli níhil ex indicio siet?

Haut faciám: nam quód pótero adjutabó senem.

Item ut filium meum amíco atque aequali suo

Video ínservire, et sócium esse in negótiis;

Nos quóque senes est aéquum senibus óbsequi. 10

ME. Aut égo profecto ingénio egregie ad míseriam

Nátus sum; aut illud fálsium 'st, quod volgo aúdió

Dici, diem adimere aégritudinem hóminibus:

Nam mihi quidem cotidie angescit magis

De filio aégritúdo; et quanto diutius 15

Abést, magis cupio tánto, et magis desídero.

CH. Set ipsúm foras egréssum video; ibo, ádloquar.

Menedéme, salve: núntium adportó tibi,

Cuius máxume te fieri participém cupis.

ME. Num quídam de gnató meo audistí, Chreme? 20

CH. Valet atque vivit. *M.* úbinam 'st quæso? *CH.* apud me
híc domi.

ME. Meus gnátus? *CH.* sic est. *M.* vénit? *CH.* certe. *M.* Clínia

Meus vénit? *CH.* dixi. *M.* eámus, due me ad eum, óbsecro.

CH. Non vólt, te scire, sé redisse etiam: éc tuum

Conspéctum fugitat: própter peccatum hoc timet, 25

Ne túa durítia antíqua illa etiam adaúcta sit.

ME. Non tu eí dixistí, ut éssem? *CH.* non. *M.* quamobrém,

Chreme?

CH. Quia péssume istuc ín te atque ín illum cónsulis,

Si té tam leni et victo esse animo osténderis.

ME. Non póssum: satis jam, sátis pater durús fui. *CH.* ah, 30

Veheméns utramque ín pártém, Menedeme, és nimis,

Aut lárgitate nímia aut parsimónia.

Ín eándem fraudem ex hác re atque ex illa incidés.

- Primum ólim potius, quám paterere filium
Commétare ad mulicruculam, quae paululo **35**
Tum erát contenta, cuique erant grata ómnia;
Protérruisti hinc. éa coacta ingrátis
Postilla coepit victum volgo quaérere.
Nunc cúm sine magno intérrimento nón potest
Habéri, quidvis dare cupis. nam, ut tú scias, **40**
Quam ea nunc instructa púlchre ad perniciém siet;
Prímum jam ancillas sécum adduxit plús decem,
Onerátas veste atque auro: satrapa si siet
Amátor, numquam súfferre ejus sumptús queat:
Nedúm tu possis. *M.* éstne ea intus? *Ch.* sit rogas? **45**
Sensí: nam unam eji cénam atque ejus cómitibus
Dedi: quod si iterum míhi sit danda, actúm siet.
Nam, ut ália omittam, pýtisando módo míhi
Quid vini absumpsit? Sic hoc, dicens; A'sperum,
Pater, hóc est; aliud lenius sodés vide: **50**
Relévi dolia ómnia, omnis sérias:
Omnis sollicitos hábui: atque haec úna nox.
Quid té futurum cénas, quem adsidue éxcedent?
Sic mé di amabunt, út me tuarum míscritum 'st,
Menedéme, fortunárum. *M.* faciat, quód lubet: **55**
Sumát, consumat, pérdat, decretúm 'st pati,
Dum illúm modo habeam mécum. *Ch.* si certúm 'st tibi,
Sic fácere, illud permágni referre árbitor,
Ut né scientem séntiat te id sibi dare.
ME. Quid fáciem? *Ch.* quidvis potius, quam quod cógitas: **60**
Per álium quemvis út des: falli té sinas
Technis per servolum: étsi subsensí id quoque,
Illós ibi esse, id ágere inter se clánculum.
Syrus cum illo vestro cónsurrant, cónferunt
Consilia ad adulescéntes: et tibi pérdere **65**
Taléntum hoc pacto sátius est, quam illó minam.
Non nunc pecunia ágitur, set illud, quó modo
Minimó periclo id démus adulescéntulo.
Nam si semel tuum ánimum ille intelléxerit,
Prius próditurum té tuam vitam, ét prius **70**
Pecúniám omnem, quam ábs te amittas filium: hui,
Quantám fenestram ad néquitiam patefécéris?
Tibi autém porro ut nón sit suave vívere:
Nam déteriores ómnes sumus licéntia.
Quodécúmque incidérít in mentem, volét: neque id **75**
Putábít pravomne án rectum sit, quód petet.
Tu rém perire, et ípsum non poteris pati.
Dare dénegaris; íbit ad illud fílico,

- Quo máxume apud te sé valere sentiet,
 Abitúrum se abs te esse ilico minitábitur. 80
- ME.* Vidére verum, atque ita uti res est, dicere.
- CH.* Somnum hércle ego hac nocte óculis non vidí meis,
 Dum id quaéro, tibi qui filium restituerem.
- ME.* Cedo déxtram: porro te óro, idem ut faciás, Chreme.
- CH.* Parátus sum. *M.* scin', quíd nunc facere té volo? 85
- CH.* Dic. *M.* quód sensisti, illós me incipere fallere,
 Id út maturent fácere: cupio illí dare,
 Quod vólt; cupio ipsum jám videre. *CH.* operám dabo.
 Syrus éstprehendendus, átque adhortandús mihi.
 A mé nescio quis éxit: concede hinc domum, 90
 Ne nós inter nos cónsentire sentiant.
 Paulum hóc negotí mi óbstat: Simus ét Crito
 Vicini nostri hic ámbigunt de finibus:
 Me cépere arbitrum: íbo ac dicam, ut díxeram,
 Operám daturum me, hódie non posse íis dare. 95
 Continúo hic adero. *M.* ita quaéro. di vostrám fidem!
 Ita cómparatam esse hóminum naturam ómnium,
 Aliéna ut melius videant et dijúdicent,
 Quam súa? an eo fit, quia re in nostra aut gaudio
 Sumus praepediti nimio aut aegritúdine? 100
 Hic mihi nunc quanto plús sapit, quam egomét mihi?
CH. Dissólui me, ocyus operam ut tibi darem.

ACTUS III. SCENA II.

SYRUS. CHREMES.

- SY.* Hac illac circumcúrsa: inveniendum ést tamen
 Argéntum; intendenda in senem est fallácia.
- CH.* Num mé fefellit, hósce id struere? videlicet
 Ille Clíniái sérvos tardiúsculus 'st,
 Ideíreo huic nostro tráddita 'st província. 5
- SY.* Quis hic lóquitur? perii. númnam haec audivit? *CH.* Syre.
SY. hem.
- CH.* Quid tu ístic? *SY.* recte. equidém te demirór, Chreme,
 Tam máne, qui heri tántum biberis. *CH.* nil nimis.
- SY.* Nil, nárras? visa véro 'st, quod dici solet,
 Aquilae senectus. *CH.* heia. *SY.* mulier cómmoda et 10
 Facéta haec meretrix. *CH.* sáne idem visa ést mihi.
SY. Et quidem hércle forma lúculenta. *CH.* sic satis.
- SY.* Ita nón ut olim, sét uti nunc, sané bona:
 Miniméque miror, Clínia hanc si déperit:
 Set habét patrem quendam ávidum, miserum atque áridum, 15
 Vicinum hunc: nostin'? át quasi is non divítiis

- Abúndet, gnatus eius profugit inopia.
 Scís, esse factum, ut dico? *Ch.* quid ego ni sciam?
 Hominém pistrino dignum. *Sy.* quem? *Ch.* istunc sérvolum
 Dico ádulescentis. *Sy.* Síyre, tibi timuí male. 20
Ch. Qui pássus est, id fieri. *Sy.* quid facerét? *Ch.* rogas?
 Aliquíd reperiret, fingeret fallácias,
 Unde esset adulescénti, amicae quód daret,
 Atque hunc difficilem invitum servarét senem.
Sy. Garrís. *Ch.* haec facta ab illo oportebát, *Syre.* 25
Sy. Eho quaeso laudas, qui eros fallunt? *Ch.* in loco
 Ego véro laudo. *Sy.* récte sane. *Ch.* quippe qui
 Magnárum saepe id rémedium aegritúdinum est:
 Jam huic mansisset únicus gnátus domi.
Sy. Iocón' an serio ille haec dicat néscio; 30
 Nisi míhi quidem addit ánimum, quo lubeát magis.
Ch. Et núnc quid exspectát, *Syre?* an dum hinc dénuo
 Abeát, cum tolerare illius sumptus nón queat?
 Nonne ad senem aliquam fábricam fingit? *Sy.* stólidus est. 35
Ch. At te ádjutare oportet adulescéntuli
 Causá. *Sy.* facile equidem fácere possum, si jubes:
 Etenim quo pacto id fieri soleat, cálleo.
Ch. Tanto hércle melior. *Sy.* nón est mentiri meum.
Ch. Fac érgo. *Sy.* at heus tu, fáctodum eadem haec mémineris,
 Si quíd hujus simile fórte aliquando evénerit, 40
 Ut súnť humana, túus ut faciát filius.
Ch. Non úsus veniet, spéro. *Sy.* spero hércle égo quoque:
 Neque eó nunc dico, quó quicquam illum sénserim:
 Set sí quid, ne quid; quae sit ejus actás, vides:
 Et n égo te, si usus véniat, magnificé, *Chreme,* 45
 Tractáre possim. *Ch.* de istoc, cum usus vénerit,
 Vidébimus, quod ópus sit: nunc istúc age.
Sy. Numquám commodius úmquam erum audiví loqui,
 Nec cúm malefacere créderem mi impúnus
 Licére. quisnam a nobis egreditúr foras? 50

ACTUS III. SCENA III.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

- Ch.* Quid istuc, quaeso? qui istic mos est, *Clitipho?* itane fieri
 oportet?
Cl. Quid ego feci? *Ch.* vidin' ego te módo manum in sinum
 huic meretrici
 Inserere? *Sy.* acta haec rés est. perii. *Cl.* méne? *Ch.* hisce
 oculis, né nega.
 Facis ádeo indigne injúriam illi, qui non abstineás manum:

Nam istaë quidem contumélia est: 5

Hóminem amicum récipere ad te, atque éjus amicam súbigitare.
Vél heri in vino quáim inmodestus fuísti? *Sy.* factum. *Cz.* quáim molestus!

U't equidem, ita me dí ament, metui, quíd futurum déniqúe essét!
Nóvi ego an'antis: ánimum advertunt grávitèr, quae non cénseas.
Cl. A't fides mi apud hunc est, nil me istíus facturúm, pater. 10
Cz. E'sto: at certe cóncedas hinc áliquo ab ore eorum áliquantisper.

Múlta fert libído: ea prohibet fácere tua praeséntia.
Égo dé me facio cónjecturam. némo 'st meorum amicorum hodie,
Apút quem expromere ómnia mea occúlta, Clitípho, aúdeam,
Apud álium prohibet dignitas; apud álium ipsíus facti pudet; 15
Ne inéptus, ne protérvos videar: quód illum facere crédito.

Set nóstrum est intellégere; utcumque atque úbicumque opus sit, óbsequi.

Sy. Quíd istic narrat? *Cl.* périi. *Sy.* Clitípho, haéc ego praecipió tibi?

Hóminis frugi et témpèrantis fúctus 's officiúm. *Cl.* tace sodes.
Sy. Récte sanè. *Cz.* Síre, pudet me. *Sy.* crédo; neque id injúria: quin 20

Mihi molestum 'st. *Cl.* pérgin'? *Sy.* herele vérum dico, quód videtur.

Cl. Nónne accedam ad illos? *Cz.* cho, quaeso, úna accedundí via est?

Sy. A'ctum 'st: hic prius se índicarit, quáim ego argentum efécero.

Chremé, vin' tu homini stúlto mi auscultáre? *Cz.* quíd faciám? *Sy.* jube hunc

Abíre hinc aliquo. *Cl.* quó ego hinc abeam? *Sy.* quó lubet: da illís locum: 25

Abi deámbulatum. *Cl.* deámbulatum, quó? *Sy.* vah, quasi desít locus.

Abi sanè istac, istórsum, quovis. *Cz.* récte dicit, cénseo.
Cl. Dí te eradiciént, Syre, qui me hinc éxtrudas. *Sy.* at tú tibi istas

Pósthac comprimitó manus.

ACTUS III. SCENA IV.

Sy. Cénsen' vero? quíd illum porro crédis facturúm, Chreme?
Nisi eum, quantum tibi opis dí dant, sérvas, castigás mones.

Cz. Égo istuc curabo. *Sy.* átqui nunc, ere, hic tibi adservándus est.

Cz. Fíet. *Sy.* si sapiás: nam mihi jam mínus minusque obtéperat.

Ch. Quid tu? ecquid de illó, quod dudum t́cum egi, egisti,
5
Syre?

Aút est tibi, quod pláceat, an nondum étiam? *Sr.* de fallácia
Dícis? est: invéni nuper quádam. *Ch.* frugi es. cédo, quid est?
Sr. Dicam: verum, ut aliud ex alio incidit. *Ch.* quidnám, Syre?
Sr. Péssuma haec est méretrix. *Ch.* ita vidétur. *Sr.* immo, si
scias.

Váh, vide quod incéptet facinus. Fuit quaedam anus Corínthia 10
Hic; huic drachumárum argenti haec mille dederat mútuum.

Ch. Quid tum? *Sr.* ea mortuá 'st: reliquit filiam adulescéntulam.
E'a relicta huic árraboni est pro illo argento. *Ch.* intéllego.
Sr. Hanc secum huc addúxit, eam, quae est núnc aput uxó-
rém tuam.

Ch. Quid tum? *Sr.* Cliniam órat, sibi ut id núnc det: illa
illi tamen 15

Póst datum iri mille numum praés sit. *Ch.* et praes sit qui-
dem? *Sr.* hui,

Dúbium id est? ego sic putavi. *Ch.* quid nunc facere cógitas?
Sr. E'gone? ad Menedemum ibo: dicam, hanc ésse captam ex
Cária,

Dítem et nobilém: si redimat, mágnum esse in ea ré lucrum.
Ch. E'rras. *Sr.* quid ita? *Ch.* pró Menedemo núnc tibi ego
respódeó: 20

„Nón emo.“ *Sr.* quid áis? optata lóquere. *Ch.* atqui nón est opus.
Sr. Nón est opus? *Ch.* nón hércle vero. *Sr.* qui istuc, mi-
ror. *Ch.* jám scies.

Sr. Máne, mane, quid est, quód tam a nobis grávitè cre-
puerúnt fores?

ACTUS III. SCENA V.

SOSTRATA. CHREMES. NUTRIX. SYRUS.

So. Nisi me ánimus fallit, hic profecto est ánulus, quem ego
súspicor:

Is, quicum exposita est gnáta. *Ch.* quid volt sibi, Syre, haec
orátio?

So. Quid est? ísne tibi vidétur? *Nr.* dixi equidem, úbi mi
ostendisti, ílico,

Eum ésse. *So.* at satis ut cótemplata módo sis, mea nutrix.
Nr. satis.

So. Abi núnc iam intro; atque illa si jam láverit, mihi núntia. 5
Hic ego virum ínterea ópperibor. *Sr.* té volt: videas quid velit:
Nescio quid tristis ést: nón temere 'st: méttuo quid sit. *Ch.*
quid siet?

Ne ista, hércle, magno jám conatu mágnas nugas dixerit.

So. Ehem mi vir. **Ch.** ehem mea úxor. **So.** te ipsum quaéro.

Ch. loquere, quid velis.

So. Primum hoc te oro, né quid credas me ádversum edictum tuum

Fácere esse ausam. **Ch.** vin' me istuc tibi, etsi incredibile 'st, crédere?

Crédo. **Sr.** nescio quid peccati pórtat haec purgatio.

So. Méministin' me grávidam, et mihi te máxumo opere edicere, Sí puellam párerem, nolle tólli? **Ch.** scio quid féceris.

Sustulisti. **Sr.** si sic ést factum, domina, érgo erus damno áuctus est. 15

So. Mínime: set erat híc Corinthia ánus haut impura: ei dedi Exponendam. **Ch.** o Iúppiter, tantam ésse in animo inséctiam?

So. Périi. quid ego féci? **Ch.** at rogitas? **So.** sí peccavi, mi Chreme,

Insciens feci. **Ch.** id quidem ego, si tú neges, certó scio, Te inscientem atque imprudentem dicere ac facere ómnia; 20

Tót peccata in hác re ostendis. nám jam primum, sí meum Imperium exsequi voluisses, interemptam opórtuit:

Nón simulare mórtem verbis, re ipsa spem vitæ dare.

A't id omitto: misericordia, ánimus maternis: sino.

Quám bene vero abs té prospectum est! quid voluisti? cógita: 25

Népe illi anuí pródita abs te filia est planíssime,

Pér te vel uti quaéstum faceret, vél uti venirét palam.

Crédo, id cogitásti: Quidvis sátis est, dum vivát modo.

Quid cum illisce agás, qui neque jus, néque bonum atque æquóm sciunt?

Mélius, pejus, prósit, obsit, nil vident, nisi quód lubet? 30

So. Mi Chreme, peccávi, fateor: vincor. nunc hoc te óbsecro;

Quándo tuus est ánimus, natu grávior, ignoscéntior,

U't meae stultitiæ justitia túa sit aliquid praésidi.

Ch. Scilicet equidem istuc factum ignóscam: verum, Sóstrata,

Mále docet te méa facilitas mólta. sed istuc quicquid est, 35

Quá hoc oceptum 'st caúsa, eloquere. **S.** ut stúltæ et miseræ omnés sumus

Réligiosæ; cum exponendam dó illi, de digito ánulum

Détraho: et eum dico ut una cúm puella expóneret;

Sí moreretur, ne éxpers partis ésset de nostris bonis.

Ch. Istuc recte: cónservasti té atque illam. **So.** hic is est ánulus. 40

Ch. U'nde habes? **So.** quam Bácschis secum addúxit adulescéntulam: **Sr.** hem.

Ch. Quid ea narrat? **So.** éa, lavatum dum it, servandum míhi dedit.

A'nimum non advórti primum: sét postquam aspexi, ilico

Cógnovi, ad te exilui. *Ch.* quid nunc súspicare aut invenis De illa? *So.* nesció; nisi ex ipsa quaéras, unde hunc hábuerit, 45
 Sí potis est reperiri. *Sr.* interii: plús spei video, quam volo, Nóstra est, si ita est. *Ch.* vivitne illa, cui tu dederas? *So.* nescio.
Ch. Quid renuntiávit olim? *So.* fécisse id, quod jússeram.
Ch. Nómen mulieri cedo quod sit, út quaeratur. *So.* Philtere.
Sr. Ipsa est. mirum, ní illa salva est, ét ego perii. *Ch.* Só-
 strata, 50
*Sé*quere me intro hac. *So.* út praeter spem événit. quam tí-
 múi male,

Né nunc animo ita ésses duro, ut ólim in tollendó, *Chreme.*
Ch. Nón licet hominem ésse saepe ita út volt, si res nón sinit.
 Núnc ita tempus fért, mí ut cupiam filiam; olim nil minus.

ACTUS III. SCENA VI.

SYRUS.

Nisi me ánimus fallit, háut permultum a me áberit infortúnium:
 Ita hác re in angustum óppido nunc meáe coguntur cópiæ:
 Nisi áliqua video, ne ésse amicam hanc gnáti resciscát senex.
 Nam, quód de argento spérem aut posse póstulem me fállere,
 Nihil ést: triumpho, sí licet me látere tecto abscedere. 5
 Cruciór, bolum míhi tántum ereptum tám desubito e fáucibus.
 Quid agam? aut quid comminiscar? ratio de integro ineundá
 'st míhi.

Nil tám difficile 'st, quín quaerendo invéstigari póssiet.
 Quid, si hóc nunc sic incípiam? nihil est. quid, si sic? tan-
 túndem ago.
 At sic opinor. nón potest. immo óptume. euge habeo óptumam. 10
 Retraham hércle opinor ad me idem illud fúgitivum argen-
 túm tamen.

ACTUS IV. SCENA I.

CLINIA. SYRUS.

Nullá míhi res postháe potest jam intérvénire tánta,
 Quæ mí aégritudinem ádferat: tanta háec lætítia obórta est.
 Dedó patri me núnc iam, ut frugálior sim, quam volt.
Sr. Nil mé fefellit: cógnita est, quantum áudio hujus vérba. 5
 Istúe tibi ex senténtia tua obtigisse lætór.
Cl. O mí Syre, audísti óbsecro? *Sr.* quidní? qui usque una
 ádferim.
Cl. Cuiquam aéque audísti cómmode quiequam événisse? *Sr.* nulli.
Cl. Atque ita me dí ament, út ego nunc tam meapte cáusa
 Lætór, quam illius: quam égo scio esse honóre quovis dignam.

Sr. Ita crédo: set nunc, Clínia, age, da té mihi vicíssim: 10

Nam amíci quoque res, ést videndum, in túto ut conlocétur:

Ne quid de amíca núnc senex. *Cl.* o Iúppiter. *Sr.* quíscce.

Cl. Antíphila meá nubét mihi. *Sr.* sicine mi interloquére?

Cl. Quid fáciám? *Syre* mi, gaúdeo: fer mé. *Sr.* fero hercle véro.

Cl. Deórum vítam aptí sumus. *Sr.* frustra óperam, opinor, súdo. 15

Cl. Loquere: aúdio. *Sr.* at jam hoc nón ages. *Cl.* agám.

Sr. videndum est, inquam,

Amíci quoque res, Clínia, tui in túto ut conlocétur.

Nam sí nunc a nobís abis, et Báčhidem hic relínquis;

Ností resciscet sílico, esse amícam hanc Clitiphónís:

Sí abdúxeris; celábitur, itidem út celata adhúc est. 20

Cl. At enim ístoc nihil est mágis, *Syre*, meis núptiis advórsum:

Nam quo óre appellabó patrem? tenés, quid dicam? *Sr.* quidni?

Cl. Quid dicam? quam causam ádferam? *Sr.* quin nólo mentiárie:

Apérte, ita ut res sése habet, narráto. *Cl.* quid ais? *Sr.* júbeo:

Illám te amare, et vélle uxorem: hanc ésse Clitiphónis. 25

Cl. Bonam átque justam rem óppido imperás, et factu fácilem.

Et scíllicet jam me hóc voles patrem éxorare, ut célet

Senem vóstrum. *Sr.* immo ut rectá via rem nárreret ordine ómnem. *Cl.* hem.

Satin? sánus es, aut sóbrius? tu quídem illum plane pródis:

Nam quí ille poterit ésse in túto, díe mihi. 30

Sr. Huíc equidem consílio palmam do: híc me magnífice écfero,

Quí vim tantam in me ét potestatem hábeam tantae astútiæ,

Véra dicendo út eos ambos fállam; ut cum nárrét senex

Vóster nostro, esse ístam amícam gnáti, non credát tamen.

Cl. Át enim spem ístoc pácto rursus núptiarum omnem éripis. 35

Nám dum amícam hanc méam esse credet, nón committet filiam.

Tú fors, quid me fiat, parvi péndis, dum illi cónsulas.

Sr. Quid, malum, me actátem censés vélle id adsimulárier?

Únus est díes, dum argentum éripio: pax: nihil ámplius.

Cl. Tántum sat habes? quíd tum quaeso, sí hóc pater rescí-
verit? 40

Sr. Quid, sí redeo ad illos, qui ajunt, quíd sí nunc caelúm ruat?

Cl. Métuo, quid agam. *Sr.* métuis? quasi non éa potestas sít tua,

Quó velis in témpore ut te exsólvas, rem faciás palam.

Cl. Áge, age, traducátur Bacchis. *Sr.* óptume, ipsa exít foras,

ACTUS IV. SCENA II.

BACCHIS. CLINIA. SYRUS. DROMO. PHRYGIA, ancilla.

B.A. Satis pól proterve mé Syri promíssa huc induxérunt,

Decém minas, quas míbi dare est pollicítus. quod si is núnc me

Decéperit, saepe óbsecrans me, ut véniam, frustra véniet:
 Aut cùm venturam dixero et constituero, cum is cërto
 Renúntiabit, Clitipho cum in spé pendeat ánimí; 5
 Decípíam, ac non veniám. Syrus míhi térgo poenas péndet.
Cl. Satis scíte promittit tibi. *Sy.* atquí tu hánc jocari crédis?
 Faciét, nisi caveo. *B.* dórmíunt. ego pól istos commovébo.
 Mea Phrygia, audistin', módo iste homo quam villam demon-
 strávit

Charíni? *Ph.* audívi. *B.* próxíam esse huic fúndo ad dex-
 tram? *Ph.* méniái. 10

Ba. Currículo percurrere: áput eum milés Dionysia ágitat.
Sy. Quid haec cóéptat? *B.* dic, me hic óppido esse invítam
 atque adservári:

Verum áliquo pacto vérba me his datúram esse et ventúram.
Sy. Perii hércle. Bacchis, máne, mane: quo mítis istanc, quaéso?
 Iube máneat. *B. i.* *Sy.* quin ést paratum argéntum. *B.* quin
 ego hic máneo. 15

Sy. Atquí jam dabitur. *B.* út lubet. num ego ínsto? *Sy.* at
 scin' quid, sódes?

Ba. Quid? *Sy.* tránséundum núnc tibi ad Menedémum est, et
 tua pómpa

Eo tráducenda est. *B.* quáam rem agis, scelus? *Sy.* égoni?
 argéntum cúdo,

Quod tibi dem. *B.* dignam mé putas, quam inlúdas? *Sy.* non
 est témere.

Ba. Etiámne tecum hic rés míhi est? *Sy.* mínimé: tuum tibi
 réddo. 20

Ba. Eátur. *Sy.* sequere hac: heús, Dromo. *Dr.* quis mé volt?
Sy. Syrus. *Dr.* quid ést rei?

Sy. Ancillas omnis Báčchidis tradúce huc ad vos própere.
Dr. Quamobré? *Sy.* ne quaeras: écéferant, quae sécum huc
 attulérunt.

Sperábit sumptum sibi senex levátum esse harunc ábitu:
 Ne ille háút scít, hoc paulúm lucrí quantum eíi damni appórtet. 25
 Tu néscis, id quod scís, Dromo, si sápies. *Dr.* mutum díces.

ACTUS IV. SCENA III.

CHREMES. SYRUS.

Ita mé di amabunt, út nunc Menedemí vicem
 Miserét me; tantum dévenisse ad eum mali.
 Illáncine mulierem álere cum illa fámilia?
 Etsí scio, hosce aliquót dies non séntiet:
 Ita mágno desidério fuit ei filius. 5
 Verum úbi videbit, tántos sibi sumptús domi

Cotidiano fieri, nec fieri modum,
Optábit, rúrsum ut ábeat ab se filius.

Syrum óptume eccum. *Sy.* céssó hunc adoriri? *Ch.* Syre.
Sy. hem.

Ch. Quid ést? *Sy.* te mi ipsum jámdudum optabám dari. 10

Ch. Vidére egisse jám nescio quid cúm sene.

Sy. De illó, quod dudum? dictum ac factum réddidi.

Ch. Bonán' fide? *Sy.* bona. *Ch.* hércle non possúm pati,

Quin tibi caput demúlceam: accede húc, *Sy.*

Faciám boni tibi áliquíd promista re, ac lubens. 15

Sy. At sí scias quam scíte in mentem vénerif.

Ch. Vah, glóriare evénisse ex senténtia?

Sy. Non hércle vero, vérum dico. *Ch.* dic quid ést?

Sy. Tui Clitiphonis ésse amicam hanc Báčhidem

Menedémo dixit Clinia; et ea grátia 20

Se eam tráduxisse, né tu id presentísceres.

Ch. Probé. *Sy.* dic sodes. *Ch.* nímiúm, inquam. *Sy.* immo
sic satis.

Set pórró auscultá; quid super falláciae ést.

Se deinde dicit tuám vidisse filiam:

Eius sibi complacitam fórmam, postquam aspéxerit: 25

Hanc cùpere uxorem. *Ch.* módone quae inventa ést? *Sy.* eam:

Et quidem jubet pósci. *Ch.* quamobrem istúe, *Sy.*

Nam prórsus nihil intéllego. *Sy.* vah, tárdus es.

Ch. Fortásse. *Sy.* argentum dábitur eii ad nuptias,

Aurum átque vestem qui, tenesne? *Ch.* cómparet? 30

Sy. Id ipsum. *Ch.* at ego illi néque do neque despóndeo.

Sy. Nam quámobrem? *Ch.* quámobrem? mé rogas? homini?
Sy. út lubet.

Non égo dicebam, in pérpetuum ut illam illi dares:

Verum út simulares. *Ch.* nón meum 'st simulatio:

Ita tu istaec tua miscéto, ne me admisceas. 35

Ego, cui daturus nón sum, ut ei despóndeam?

Sy. Credébam. *Ch.* minime. *Sy.* scíte poterat fieri:

Et ego hóc, quia dudum tú tantopere jússeras,

Eo coépi. *Ch.* credo. *Sy.* céterum equidem istúe, *Chreme,*

Aequi bonique fácio. *Ch.* atqui cum máxime 40

Volo, té dare operam, ut fiat, verum aliá via.

Sy. Fiát: quaeratur áliud, sed illud, quód tibi

Dixi de argento, quód ista debet Báčchidi,

Id núnc reddendum 'st illi: neque tu scilicet

Eo núnc confugies, quid mea? num míhi datum 'st? 45

Num jússi? num illa oppígnere filiam

Meám me invito pótuít? vere illúd, *Chreme,*

Dicánt, jus summum saépe summa ést málitia.

Ch. Haut faciám. *Sy.* immo aliis sí licet, tibi nón licet.
 Omnés te in lauta esse ét bene aucta ré putant. 50
Ch. Quin égomet jam ad eam déferam. *Sy.* immo filium.
 Iube pótius. *Ch.* quamobrem? *Sy.* quía enim in hunc su-
 spicio'st
 Translátá amoris. *Ch.* quid tum? *Sy.* quía vidébitur
 Magis vérisimile id ésse, cum hic illi dabit:
 Et simul conficiám fácilius ego, quód volo. 55
 Ipse ádeo adest: abi: éffer argentum. *Ch.* éffero.

ACTUS IV. SCENA IV.

CLITIPHO. SYRUS.

Cl. Nulla ést tam facilis rés, quin difficilis siet,
 Quam invitus faciás, vél me haec deambulátio,
 Quam nón laboriósá, ad languorém dedit.
 Nec quécquam magis nunc métno, quam ne dénuo
 Miser áliquo extrudar hinc, ne accedam ad BÁCchidem. 5
 Ut té quidem omnes di deac, quantúm'st, Syre,
 Cum tío isto invento cúmque incepto pérduint.
 Hujúsmodi mihi res sémpér comminiscere,
 Ubi me éxcarnifices. *Sy.* ibin' hinc quo dignus es?
 Quam paéne tua me pérdidit protérvitas! 10
Cl. Vellem hércle factum, ita méritus's. *Sy.* méritus? quo-
 modo?

Né me istuc prius ex te audívisse gaúdeo,
 Quam argéntum haberes, quód daturus jám fui.
Cl. Quid igitur dicam tibi vis? abiísti, mihi
 Amicam adduxti, quam non liceat tángere. 15
Sy. Iam nón sum iratus. sét scin', ubi nunc sit tibi
 Tua BÁCchis? *Cl.* aput nos. *Sy.* nón. *Cl.* ubi ergo? *Sy.*
 aput Clíniam.

Cl. Perii. *Sy.* bono animo es: jam argéntum ad eam déferes,
 Quod eí és pollicitus. *Cl.* gárris. unde? *Sy.* a tuó patre.
Cl. Ludis fortasse me. *Sy.* ipsa re experibere. 20
Cl. Ne ego fórtunatus hómo sum. deamo té, Syre.
Sy. Set páter egreditur. cáve, quícquam admirátus sis,
 Qua cáusa id fiat: óbsecundato in loco:
 Quod imperabit fácito: loquitur paúcula.

ACTUS IV. SCENA V.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

Ch. Ubi Clítipho nunc? *Sy.* éccum me, inque. *Cl.* eccum
 hic tibi.

Ch. Quid rei esset dixi huic? *Sy.* dixi pleraque omnia.
Ch. Cape hoc argentum, ac defer. *Sy.* i. quid stas, lapis?
 Quin accipis? *Cl.* cedo sane. *Sy.* sequere hac me ocius.
 Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:
 Nam nihil est, illic quod moremur diutius.
Ch. Minas quidem jam decem habet a me filia,
 Quas pro alimentis esse nunc ducō datas;
 Hasce ornamentis consequentur alterae;
 Porro haec talenta dotis adposcēt duo. 10
 Quam multa, justa injusta, fiunt moribus?
 Mihi nunc, relictis rebus, inveniendus est
 Aliquis, labore inventa mea cui dem bona.

ACTUS IV. SCENA VI.

MENEDEMUS. CHREMES.

Me. Multo omnium me nunc fortunatissimum
 Factum puto esse, gnate; cum te intello
 Respisse. *Ch.* ut errat. *M.* te ipsum quaerebam, *Chreme:*
 Serva, quod in te est, filium et me et familiam.
Ch. Cedo, quid vis faciam? *M.* invenisti hodie filiam. 5
Ch. Quid tum? *M.* hanc uxorem sibi dari volt *Clinia.*
Ch. Quaesō, quid hominis es. *M.* quid? *Ch.* jamne oblitus es,
 Inter nos quid sit dictum de fallacia,
 Ut ea via abs te argentum auferretur? *M.* scio.
Ch. Ea res nunc agitur ipsa. *M.* quid narras, *Chreme?* 10
 Immo haec quidem, quae apud me est, *Clitiphonis* est
 Amica. *Ch.* ita ajunt: et tu credis omnia:
 Et illam ajunt velle uxorem, ut cum desponderim,
 Des, qui aurum ac vestem atque alia, quae opus sunt, comparet.
M. Id est profecto: id amicae dabitur. *Ch.* scilicet 15
 Datum iri. *M.* ah, frustra sum igitur gavisus miser.
 Quidvis tamen jam malo, quam hunc amittere.
 Quid nunc renuntiem abs te responsum, *Chreme?*
 Ne sentiat me sensisse, atque aeger ferat.
Ch. Aeger? nimium illi, *Menedeme,* indulges. *M.* sine: 20
 Incēptum est: perfice hoc mi perpetuo, *Chreme.*
Ch. Dic convenisse, egisse te de nuptiis.
M. Dicam. quid deinde? *Ch.* me facturum esse omnia,
 Generum placere; postremo etiam, si voles,
 Despōsam quoque esse dicito. *M.* em, istuc vuleram. 25
Ch. Tanto ocius te ut poscat, et tu, id quod cupis,
 Quam ocissime ut des. *M.* cupio. *Ch.* ne tu propediem,
 Ut istam rem video, istius obsaturabere.
 Set haec ut ut sunt, cautim et paulatim dabis,

Si sapiēs. *M.* faciam. *Ch.* abi intro: vide, quid póstulet. 30
 Ego d' mi ero, si quid mé volest. *M.* sané volo:
 Nam té scientem faciám, quicquid égero.

ACTUS V. SCENA I.

MENEDEMUS. CHREMES.

M. E'go, me non tam astútum, neque ita p'rspicacem esse, id scio:

Sét hic adjutor méus et monitor ét praemonstratór *Chremes*
 Hóc mihi praestat: in me quidvis hárum rerum cónvenit,
 Quae sunt dicta in stúltum, caudex, stípes, asinus, plúmbeus:
 In illum nil potést: exsuperat eius stultitia haec ómnia. 5

Ch. O'he, jam desiné deos uxor grátulando obtúndere,
 Túam esse inventam gnátam: nisi illos éx tuo ingenio júdicas,
 Út nil credas intellegere, nisi idem dictam'st cénties.

Sét interim, quid illíc jamdudum gnátus cessat cúm Syro?
M. Quós ais hominés, *Chreme*, cessáre? *Ch.* chem *Menede-*
me, ádvenis? 10

Díc mihi, *Cliniacé*, quae dixi, núntiastin'? *M.* ómnia.

Ch. Quid aít? *M.* gaudere ádeo ocepit; quási qui cupiunt
 núptias.

Ch. Há ha haec. *M.* quid risísti? *Ch.* servi vénere in men-
 tém Syri

Cálliditates. *M.* itanc? *Ch.* voltus quoque hominum fingit
 scelus.

M. Gnátus quod se adsmulat laetum, id dícis? *Ch.* id. *M.*
 idem istúc mihi 15

Vénit in mentém. *Ch.* veterator. *M.* mágis, si magis noris,
 putes

Ita rem esse. *Ch.* ain' tu? *M.* quín tu ausculta. *Ch.* má-
 nedum, hoc prius scire éxpeto,

Quid perdideris. nam úbi desponsam núntiastí filio;

Cóntinuo injecísse verba tibi *Dromonem* scilicet,
 Spónsaé aurum, véstem, ancillas, ópus esse: argentum út da-
 res. 20

M. Nón. *Ch.* qui non? *M.* non, inquam. *Ch.* neque ipse
 gnátus? *M.* nil prorsúm, *Chreme*.

Mágis unum etiam instáre, ut hodie cónficerentur núptiae.

Ch. Mira narras. quid *Syrus* meus? ne is quidem quicquám?
M. nihil.

Ch. Quámobrem, nescio. *M.* équidem miror, qui ália tam
 plané scias.

Sét ille tuum quoque *Syrus* idem mire finxit filium,
 Út ne paululúm quidem subolat, ésse amicam hanc *Cliniacé*. 25

Ch. Quid ais? *M.* mitto jam ósculari atque ámplexari: id nil puto.

Ch. Quid est, quod ampliús simuletur? *M.* váh. *Ch.* quid est? *M.* audi modo:

E'st mihi ultimis conclave in aédibus quoddám retro,

Húc est intro látus lectus: véstimentis strátus est. 30

Ch. Quid postquam hoc est fáctum? *M.* dictum fáctum, hac abiit Clitípho.

Ch. Sólus? *M.* solus. *Ch.* tímeo. *M.* Bacchis cónsecuta'st ilico.

Ch. Sólá? *M.* sola. *Ch.* périi. *M.* ubi abiere intro, operuere óstium. *Ch.* hem,

Clínia haec fieri videbat? *M.* quídam? mecum uná simul.

Ch. Fili ést amica Báčchis; Menedeme: óccidi. 35

M. Quamobrem? *Ch.* decem diérum vix mi est fámilia.

M. Quid? istúc times, quod ille óperam amico dát suo?

Ch. Immó, quod amicae. *M.* si dat. *Ch.* an dubium id tibi est?

Quemquámne tam animo cómi esse et leni putas,

Qui sé vidente amicam patiatúr suam? 40

M. Quidni? quo verba fácius dentúr mihi.

Ch. Derides? merito. ut míhi nunc ego suscéneo.

Quót rés dedere, ubi póssém persentiscere,

Nisi si éssém lapis? quae vidi? vae miseró mihi. 45

At né illud haut inúltum, si vivó, ferent:

Nam jám. *M.* non tu te cóhibes? non te réspicis?

Non tibi ego exempli sátis sum? *Ch.* prae iracúndia,

Menedeme, non sum apút me. *M.* tene istúc loqui?

Nonne id flagitium'st, te áliis consiliúm dare,

Foris sápere, tibi non pósse te auxiliárier? 50

Ch. Quid fáciam? *M.* id, quod tu mé fecisse aibás parum:

Fac, té esse patrem ut séntiat: fac, ut aúdeat

Tibi crédere omnia, ábs te petere et póscere:

Ne quam áliam quaerat cópíam, ac te déscrat.

Ch. Immo ábeat potius málo quovis géntium, 55

Quam híc per flagitium ad inopíam redigát patrem:

Nam si illius pergo sáppeditare sumpitibus,

Menedeme, mihi illic vére ad rastros rés redit.

M. Quod incómmodi tibi in hác re accipies, nisi caves?

Difficilem ostendes té esse, et ignoscés tamen 60

Post: ét id ingrátum. *Ch.* ah, néscis, quam doleam. *M.* út

lubet.

Quid hoc, quód volo, ut illa nábat nostro? nisi quid est,

Quod mávis. *Ch.* immo et géner et adfínés placent.

M. Quid dótis dicam té dixisse filiae?

Quid ópticuisti? *Ch.* dótis? *M.* ita dico. *Ch.* ah. *M.* Chreme, 65

Ne quíd vereare, si mínus: nil nos dós movet.

Ch. Dúo talenta pró re nostra ego esse decreví satis:
Sét ita dictu est ópus, si me vis sálvom esse et rem et filium,
Mé mea omniá bona doti díxisse illi. *M.* quám rem agis?

Ch. Id mirari té simulato, et illum hoc rogitató simul, 70
Quámobrem id faciam. *M.* quín ego vero, quámobrem id fa-
cias, nescío.

Ch. E'gone? ut ejus ánimum, qui nunc lúxuria et lascívia
Diffluit, retúndam, redigam, ut, quó se vortat, nesciat.
M. Quid agis? *Ch.* mitte ac sine, me in hac re gérere mihi
morém. *M.* sino:

Itane vis? *Ch.* ita. *M.* fiat. *Ch.* ac jam, uxórem ut accer-
sát, paret. 75

Hic ita, ut liberós est aequóm, dictis confutábitur,
Sét Syrum. *M.* quid eum? *Ch.* égo, si vivo, eum ádeo ex-
ornatúm dabo,

A'deo pexum, usque út dum vivat, méminerit sempér meí;
Qui sibi me pro dérídículo ac delectamentó putat.

Nón, ita me di amént, auderet, fácere haec viduae mülieri, 80
Quae in me fecit. —

ACTUS V. SCENA II.

CLITIPHO. MENEDEMUS. CHREMES. SYRUS.

Ch. — Itane tandem, quaeso, est, Menedeme, út pater
Tam in brevi spatio ómnem de me ejécerit animúm patris?
Quódnam ob facinus? quid ego tantum scéleris admisi miser?
Vólgo faciunt. *M.* scío, tibi esse hoc grávius multo ac dúrius,
Cui fit: verum ego haút minus aegre pátiór. id qui, nescío 5
Néc rationem cápío, nisi quod tibi bene ex animó volo.
Cl. Hic patrem astare aibas? *M.* eccum. *Ch.* quid me in-
cusas, Clítipho?

Quicquid ego huius féci, tibi prospéxi et stultitiáe tuae.
U'bi te vidi animo esse omissó, et suávia in praeséntia
Quae essent, prima habére, neque consúlere in longitudínem: 10
Cépi rationem, út neque egeres, néque út haec posses pérdere.
U'bi, cui decuit primo, tibi non licuit per te mihi dare;
A'bbi ad proxumós, tibi qui erant: eis commisi et crédidi.
I'bi tuae stultitiáe semper erit praesídium, Clítipho,
Victus, vestitús, quo in tectum té receptes. *Cl.* ei mihi. 15
Ch. Sátius est, quam te ípso herede haec pósidere Baccídem.
Sy. Dísperii. sceléstus quantas túrbas concivi insciens?
Cl. E'mori cupió. *Ch.* prius, quaeso, disce, quid sit vívere.
U'bi scies, si displicebit vita, tum istoc útitor.
Sy. E're, licetne? *Ch.* lóquere, *Sy.* at tuto, *Ch.* lóquere. 20

Sy. quae istaec právitas,

Quaéve amentia ést, quod peccavi égo, id obesse huic? *Ch.*
ilicet.

Né te admisce: nómo accusat, Syre, te; nec tu arám tibi,
Néc precatorém pararis. *Sy.* quid agis? *Ch.* nil suscénsco,
Néc tibi, nec tibi: nec vos est aéquom, quod fació mihi.

Sy. Abiit? rogasse véllem. *Cl.* quid, Syre? *Sy.* únde mi
peterém cibum: 25

Itá nós abalienávit. tibi jam esse úd sororem intéllego.

Cl. Adcón' rem rediisse, út periculum etiam á fame mihi sit,
Syre?

Sy. Modo liceat vivere, ést spes. *Cl.* quae? *Sy.* nos ésuriturós satis.

Cl. Inrides in re tánta, neque me quicquam consilio ádjuvas?
Sy. Immo ét ibi nunc sum, et úsque id egi dúdum, dum lo-
quitúr pater. 30

Et cuántum ego intellégere possum. *Cl.* quid? *Sy.* non ab-
erit lóngius.

Cl. Quid id érgo? *Sy.* sic est, nón esse horum te árbitror.
Cl. qui istúc, Syre?

Satin' sánus es? *Sy.* ego dicam, quod mi in méntem est: tu
dijúdica.

Dum istis fuisti sólus, dum nulla ália delectátio,
Quae própior esset, te indulgebant; tibi dabant: nunc filia 35
Postquam ést inventa, invénta vero est caúsa, qua te expélle-
rent.

Cl. Est vérisimile. *Sy.* an tu ób peccatum hoc tám esse il-
lum iratúm putas?

Cl. Non árbitror. *Sy.* nunc áliud specta: mátres omnes filii
In péccato adjutrices, auxilio in paterna injúria
Solent ésse: id non fit. *Cl.* vérum dicis: quid érgo nunc fa-
ciám, Syre? 40

Sy. Suspicionem istánc ex illis quaére: rem profér palam: aut,
Si nón est verum, ad misericordiam ámbos adducés cito;
Aut scibis, cujus sis. *Cl.* récte suades: faciám. *Sy.* sat recte
hóc mihi

In méntem venit: námque adulescens, quam in minima spe sí-
tus erit,

Tám facillume pátris pacem in léges conficiét suas. 45

Etiám háút scio, anne uxórem ducat: ac Syro nil grátiae.
Quid hoc autém? senex exit foras: ego fúgio. adhuc quod
fáctum'st,

Mirór, non jusse, me ábripi hinc: nunc úd Menedemum hunc
pérgam.

Eum mihi precatorém paro: seni nóstro nil fidei hábeo.

ACTUS V. SCENA III.

SOSTRATA. CHREMES.

So. Profecto, nisi cavés tu homo, aliquid gnáto conficiés mali: Idque ádeo miror, quómo do Tam inéptum quicquam tibi venire in méntem, mi vir, pó-
tuerit.

Ch. Oh, pérgin' mulier ésse? nullamne égo rem umquam in
vitá mea

Voluí, quin tu in eá re mi advorsátrix fueris, Sóstrata? 5

At, sí jam rogitem, quid est, quod peccem; aut quámobrem
id facias; néscias,

In quá re nunc tam cónfidenter réstas, stulta. So. ego néscio?

Ch. Immó scís potius. quám quidem redit ad íntegram eadem
orátio. So. oh,

Iníquos es, qui mé facere dé re tanta póstules.

Ch. Non póstulo: jam loquere: nihilo mínus ego hoc faciám
tamen. 10

So. Fácies? Ch. verum. So. nón vides quantúm mali ex ea
re éxcites?

Súbdítum se súspicitur. Ch. ain' tu? So. certe sic erit.

Ch. Cóntitere. So. au óbscero, istuc nóstris inimicis siet.

E'gon' confítear, meúm non esse filium, qui sit meus?

Ch. Quid? métuís, ne non, cúm velis, convíncas, esse illám
tuum? 15

So. Quod filia est invénta? Ch. non: set, quó magis credun-
dúm siet,

Quod ést consímilis móribus,

Convínces facile, ex té esse natum: nám tui símilis ést probe:

Nam illi nil víti ést relictum, quíu id iidem sit tibi.

Tám praeterea tálem, nisi tu, nálla pareret filium. 20

Sét ipse egreditur, quám severus: rém cum videas, cénseas!

ACTUS V. SCENA IV.

CLITIPHO. SOSTRATA. CHREMES.

Cl. Si úmquam ullum fuit témpus, mater, cum égo voluptatí tibi
Fúerim, dictus filius tuus tuá voluntate, óbscero,

Eius ut memineris, atque inopis núnc te miserescát mei;

Quód peto et voló, parentis meós ut commonstrés mihi.

So. Óbscero, mi gnáte, ne istuc in animum inducás tuum, 5

A'lienum esse té. Cl. sum. So. miseram me, hócine quae-
sisti, óbscero?

I'ta míhi atque huc síis superstes, ut éx me atque ex hoc ná-
tus es:

Et cave posthac, si me amas, umquam istuc verbum ex te audiam.

Ch. At ego, si me metuis, mores cave in te esse istos sentiam.

Cl. Quos? *Ch.* si scire vis, ego dicam: gerro, iners, fraus, hëlluo, 10

Gáneo, damnósus: crede, et nóstrum te esse crédito.

Cl. Nón sunt hæc paréntis dicta. *Ch.* nón, si ex capite sis meo Nátus, item ut ajunt Minervam esse ex Iove, ea causá magis Pátiar, Clitiphó, flagitiis tuis me infamem fieri.

So. Dì istaec prohibeánt. *Ch.* deos nescio: égo quod potero, sédulo. 15

Quæris id, quod habés, parentis: quód abest, non quaeris, patri

Quó modo obsequáre: et serves, quód labore invénerit.

Tén' mi per fallácias addúcere ante oculos? pudet

Dícere hac præsenté verbum túrpe: at te id nulló modo

Fácere puduit. *Cl.* éheu, quam ego nunc tótus displiceó mihi, 20

Quám pudet: neque, quód principium incípiam ad placandúm, scio.

ACTUS V. SCENA V.

MENEDEMUS. CHREMES. CLITIPHO. SOSTRATA.

Me. E'nimvero Chremés nimis graviter crúciat adulescéntulum, Nimisque inhumane. éxco ergo, ut pácem conciliem. óptume Ipsos video. *Ch.* chém, Menedeme, cúr non accersi jubes Filiam, et quod dótis dixi, firmas? *So.* mi vir, te óbsecro, Né facias. *Cl.* pater, óbsecro mi ignóscas. *M.* da veniám, 5

Chreme:

Sine te éxorent. *Ch.* egon' méa bona ut dem Báčchidi donó sciens?

Nón faciam. *M.* at nos nón sinemus. *Cl.* sí me vivom vis, pater,

Ignosce. *So.* age, Chremés mi. *M.* age, quaeso, né tam of-firma té, Chreme.

Ch. Quid istic? video, nón licere, ut coéperam, hoc pertén-dere.

Me. Fácis, ut te decét. *Ch.* ea lege hoc ádeo faciam: si íd facit, 10

Quód ego hunc æquom cénseo. *Cl.* pater, ómnia faciam: ímpera.

Ch. Úxorem ut ducás. *Cl.* pater. *Ch.* nihil aúdio. *M.* ad me récipio;

Fáciét. *Ch.* nil etiam aúdio ipsum. *Cl.* périi. *So.* an dubi-tas, Clitipho?

Ch. Immo utrum volt. *M.* faciet omnia. *So.* haec dum incipias, grávia sunt:

Dúmque ignores: úbi cognoris, fáciãia. *Cl.* faciãiam, pater. 15

So. Gnãte mi, ego pol tibi dabo illam lépidam, quam tu fáciãie ames,

Filiãiam Phanócratae nostri. *Cl.* rúfamne illam virgincm, Caésiam, sparso óre, adunco náso? non possúm, pater.

Ch. Heia, ut elegãns est: credas ánimum ibi esse. *So.* aliãiam dabo.

Cl. Immo, quandoquidém ducenda est, égomet habeo própémodum, 20

Quãiam volo. *So.* nunc laúdo, gnate. *Cl.* Archónidi hujus filiãiam.

So. Pérplacet. *Cl.* pater, hóc nunc restat. *Ch.* quíd? *Cl.* Syro ignoscãis volo,

Quaé meã causa féciit. *Ch.* fiat. Vós valetè, et plaúдите.

ACTUS V. SCENA V.

HEAUTONTIMORUMENOS.
 M. Invenio Chremis nunc graviter coactis sollicitudinibus.
 Nuncupare intendunt. Sed quid in hanc conditionem quibus
 I pater dicit. Ca. eodem modo. Sed non oportet habere
 I illam et quod dicit illi. Chremis? Sed in via te ducere.
 De facili. Ca. pater, obsecro mi ignoscere. Ad de ventum.
 Chremis.
 Sic te exorat. Ca. ego, nisi dicit in dem Hæc illi dabo
 actione.
 Non faciam. Ad. et nos non sciamus. Ca. et me sciamus. Ad.
 pater.
 Ignoscere. Sed nunc Chremis nunc. M. ego, ducere, ut tunc de-
 sum in hunc.
 Ca. Quid istud videri non habeo, ut sciamus, hoc pater-
 dabo.
 Me. Facis ut te doceat. Ca. ea lege hoc habeo factum: si id
 facti.
 Quid ego hunc sciamus sciamus. Ca. pater, omnia sciamus.
 impati.
 Ca. Uxor in hunc. Ca. pater. Ca. nihil scio. M. ad
 me sciamus.
 Facis. Ca. ad istam conditionem sciamus. Ca. pater. Sed. ea dabi-
 tas. Chremis?